

O MUSEO DE BELAS ARTES DA CORUÑA VINTE ANOS DESPOIS DA SÚA INAUGURACIÓN

Ángeles Penas Truque.

Directora do Museo de Belas Artes da Coruña

Unha ampla colección de arte antiga, moderna e contemporánea cunha significativa representación da arte galega desde o século XIX ata os nosos días, xunto cun singular edificio de nova planta polo que recibiu o premio nacional de arquitectura en 1997, é en síntese a rica achega que o Museo de Belas Artes da Coruña realiza ao conxunto do patrimonio cultural da nosa sociedade e que pon a disposición do público con fins de estudo, educación e deleite como museo de titularidade estatal xestionado pola Consellería de Cultura, Educación e Ordenación Universitaria da Xunta de Galicia desde o ano 1989. O museo, ata a súa localización actual, permaneceu nas dependencias da antiga Casa do Consulado, edificio histórico que hoxe alberga a sede da Biblioteca do seu nome e de distintas academias entre elas a Academia Galega de Belas Artes, que fora motor da creación do museo no ano 1922 aínda que este non se inaugurou ata o ano 1947.

Transcorreron pois máis de vinte anos desde que en decembro de 1995 o Museo de Belas Artes da Coruña se presentara novamente ante a sociedade nun edificio de nova planta percorrido por senllos proxectos museolóxico e museográfico e desde que en 1997 o Ministerio de Cultura outorgase o encargo do proxecto ao arquitecto Manuel Gallego Jorreto. No seu desenvolvemento rehabilita o antigo convento das Capuchinas do século XVIII e incorpóao a un conxunto espacial cun edificio de nova planta distribuído en cinco estancias por

medio dunha gran área central. O resultado é un singular complexo presidido pola luz que actúa como elemento delimitador de espazos e volumes e pola utilización no seu alzado dun acertado equilibrio de materiais de distinta natureza.

Neste caso, a súa construción non só obedeceu a un interese acorde coas tendencias que marcarían as seguintes décadas en que a aparición de novos edificios vinculados ao patrimonio sería unha constante que persiste ata a actualidade, senón que foi o roubo en 1985 de dúas das súas obras máis significativas -dúas *tablillas* pintadas por Rubens- o que determinou a construción dunha nova edificación e a súa inmediata incorporación á rede de museos do estado, con dotación orzamentaria e persoal cualificado.

Desde entón, o Museo de Belas Artes da Coruña persigue crear un perfil propio que defina as súas actuacións: desenvolvendo as súas funcións e os seus obxectivos, tratando de marcar o seu sinal en materia educativa co fin de dar a coñecer e poñer en valor o patrimonio cultural que alberga, fortalecendo así o seu compromiso coa sociedade. Xunto a iso busca a súa proxección máis aló dos seus límites xeográficos deseñando toda unha serie de actividades culturais, consciente do importante papel que a arte e o coñecemento das artes en xeral suscitan na formación das persoas, potenciando a súa creatividade e o seu coñecemento. Igualmente

Dédalo e o Minotauro

A Aurora

---

busca os recursos necesarios para estudar e aplicar novas técnicas de conservación á natureza dos seus fondos, estimulando ademais o desenvolvemento do seu laboratorio de restauración.

O MUSEO E AS SÚAS COLECCIÓN: UNHA ESTRUTURA INTERNA NECESARIA

A COLECCIÓN

Como sinalabamos, o roubo acontecido no ano 1985 na antiga sede do Museo cambiou o rumbo do seu futuro como Institución. As dúas *tablillas* subtraídas e denominadas *Dédalo e o Minotauro* e *A Aurora* foran pintadas por Rubens e formaban parte do conxunto de 32 bosquejos realizados polo artista quen recibira do rei Felipe IV, no ano 1636, o encargo de decorar A Torre da Parada, antigo pavillón de caza situado nos Montes do Pardo que se transforma en pavillón real e que o monarca faría embelecer cunha das coleccións pictóricas máis brillantes da época. O conxunto de bosquejos baséase nas Metamorfoses de Ovidio e serían o punto de partida da serie de lenzos realizados polo propio Rubens e por outros pintores da escola flamenca como Cornelius de Vos ou Erasmus Quillinus. Ambos, pinturas e bosquejos, tras os acontecementos históricos sucedidos despois da morte de Carlos II dispersáronse. Hoxe perdéronse algúns e os que están localizados consérvanse en museos españois e europeos. As dúas *tablillas* pertencentes aos fondos deste Museo foron recibidas por legado testamentario de Elvira de Arévalo Giner, ilustre dama coruñesa que os doa ao futuro museo da súa cidade a fins do século XIX. Por fortuna, foron recuperadas ao pouco de ser roubadas e hoxe en día son un dos grandes atractivos deste centro. Exhíbense de forma permanente nunha das principais salas xunto a importantes obras pictóricas da época que, grazas a un renovado depósito concertado co Museo do Prado en 2010, permitiu contextualizar e revalorizar a colección de pintura do XVII con artistas como Romboudts, Arellano, Jacob Gowick ou Carducho, ademais de artistas da talla de Pantoja de la Cruz, ou mesmo aqueles xa pertencentes á escola napolitana que pechan a colección do século XVIII.

Ao longo destes anos este foi sen dúbida un dos obxectivos primordiais: incrementar e potenciar a colección para o goce e o coñecemento do público e así sucedeu por medio dos procedementos habituais de depósitos, doazóns e compras, asignación ou legados que adquiriron especial protagonismo no que atinxe á sección de pintura do século XIX, cuxo percorrido permítenos identificar as manifestacións artísticas que as novas correntes ideolóxicas e os cambios sociais e políticos tras a crise do Antigo Réxime introduciran da man de Carlos de Haes, Pérez Villaamil, Urgell... A fins de século constátase o inicio dunha especificidade identificativa a través das obras de Jenaro Carrero, Ovidio Murguía, Parada Justel ou Brocos..., que evolucionará ata desenvolver, xa no século XX, unha plástica galega que Lloréns, Sotomayor, Taibo ou Corredoira, entre moitos outros, plasmarán xunto co grupo de Os Renovadores, os primeiros abstractos ou os influenciados pola corrente do Surrealismo, o Simbolismo, o Realismo, Expresionismo abstracto, etc. e que continua na actualidade. A excelente colección que o museo posúe permite recrear e admirar en conxunto e cunha visión histórica esta etapa tan atractiva e determinante para Galicia.

A importante doazón dunha gran dama da cultura e das artes, Maruxa Seoane, que cede ao Museo obra do seu esposo, o pintor Luís Seoane, xunto a Carolina Fernández Abad, outra excelente señora comprometida coa súa cidade, que realiza unha espléndida doazón en nome do seu marido, permitiron enriquecer os nosos fondos e dotalos dunha maior coherencia. Ademais incorporáronse novos discursos e lecturas con obras de Roberto González, Caruncho, Leopoldo Novoa, Jano Muñoz, etc., xunto cunha sección de escultura contemporánea, situada na zona de acollida na entrada do edificio, con obras de Paco Pestana, Mon Vasco, Silverio Rivas, Acisclo Manzano, e Manolo Paz entre outros e onde incorporaremos a recente sección creada de fotografía contemporánea.

O espazo rehabilitado do Convento das Capuchinas estrutúrase en dúas amplas zonas que acollen a sala dedicada á Colección da Real Fábrica de Sargadelos cunha renovada musealización levada a cabo no ano 2013 e a sala dedicada aos Gravados de Goya. Aínda que en xeral gravados e debuxos configuran un número relevante de obras nas nosas coleccións,

cabe sinalar a importancia que supón para o Museo de Belas Artes dispoñer entre os seus fondos de todas as series de gravados realizados por Goya sendo dos poucos museos que teñen este privilexio, o que xustifica a disposición desta sala monográfica dedicada a expoñer unha coidada selección de cada unha das distintas series que, por razóns de conservación, procuramos alternar. Nun futuro inmediato esperamos poder remodelar e actualizar os seus compoñentes museográficos dado o interese e a transcendencia dos seus contidos.

O EQUIPO DO MUSEO

Unha institución museística precisa a configuración dun equipo de profesionais estable que faga fronte ás complexas tarefas que a actividade museística esixe e onde a resposta interdisciplinar das súas actuacións require inmediatez, coñecemento e dedicación exclusiva en numerosas ocasións.

Ao longo destes anos puidéronse estruturar diferentes áreas de traballo e desenvolver os departamentos xenéricos de Conservación, Documentación e Divulgación ao que se adheriron diferentes unidades específicas como Restauración, Educación e a Biblioteca, cun cadro de persoal creado no ano 1997, configurado por membros dos Corpos Facultativos de Conservadores de Museos, Facultativos de Axudantes de Museos, de Axudantes de Bibliotecas e Restauradora ademais de Vixiantes de Museos. A día de hoxe sufrimos importantes recortes que poñen en perigo os logros profesionais adquiridos.

Xestionar o museo supón implicar aos actores sociais que configuran o núcleo de traballo do mesmo e aos seus grupos sociais mantendo o respecto ás lóxicas institucionais e comunitarias das que dependemos ademais de tentar favorecer as relacións entre administracións, autoridades ou asociacións. Supón ademais crear ferramentas que permitan ao visitante identificarse coa institución, e fomentar o coñecemento, o entendemento e o deleite cunha visión multidisciplinar das coleccións co fin de preservalas para as xeracións futuras.

Non obstante o compromiso e a procura de calidade e cualificación de todas as actuacións como premisa imprescindible guiou sempre o labor diario das actuacións realizadas como profesionais responsables que conservamos, estudamos e divulgamos un patrimonio.

En base a estas premisas estruturamos as diferentes Áreas de traballo:

O DEPARTAMENTO DE DOCUMENTACIÓN E DE CONSERVACIÓN DAS COLECCIÓN: A BIBLIOTECA E O LABORATORIO DE RESTAURACIÓN

A valoración que fagamos dun ben cultural -neste caso dunha obra de arte- supón realizar un estudo crítico e analítico, ás veces complexo e mesmo interdisciplinar. Do resultado obtido conséntase o valor histórico, documental e artístico que a peza posúe, reafirmase a súa autenticidade, mesmo a súa antigüidade e establécese unha sólida base documental cuxo rexistro e clasificación facilitará a realización de proxectos de investigación e educación e determinará a aplicación de medidas preventivas para a súa conservación, exposición e posterior divulgación.

A planificación e xestión das tarefas de investigación repercute directamente en todas as actividades do museo, o descoñecemento do significado e información inherente aos obxectos e á súa colección equivale á perda da súa valoración, á súa imposibilidade de exhibición e de divulgación. Xestionar esa información, a documentación da información que posúen as coleccións que configuran os seus fondos, é crucial en todo museo.

O *Departamento de Documentación* por tanto asume a elaboración dun traballo sistemático continuado que permite organizar, rexistrar, clasificar e catalogar a información que o museo posúe do seu patrimonio artístico segundo os seus intereses científicos e divulgativos. O devandito departamento abriu os seus contidos e promoveu os seus servizos a través de CERES, DOMUS ou EUROPEANA, sistemas que o Ministerio de Educación, Cultura e Deporte puxo

---

ao alcance dos profesionais e usuarios, fomentando a rede de museos do Estado e a rede de museos da Comunidade Autónoma.

Desde o *Departamento de Conservación* a liña de actuación establecida de forma preferente foi a conservación preventiva que permite atender de maneira conxunta a totalidade da colección, centrando as actuacións no control da temperatura e a humidade relativa, por medio dun sistema de climatización e un sistema de radio mediante sensores nas salas de exposicións e de reserva, ademais dos controis de lux e de radiación UV, controis de vitrinas e soportes de obras, xunto con embalaxes para préstamos ou exposicións temporais.

Indubidablemente a necesaria documentación gráfica e fotográfica do estado de conservación de cada unha das obras expostas ou almacenadas, atendendo á natureza do seu soporte, permitiunos priorizar programas de actuación e de intervención e facilitou programas de investigación en termos de conservación buscando novas técnicas e materiais que afectan as tarefas de exhibición ou almacenamento das obras de arte das nosas coleccións.

A *Restauración* aplicouse cando a situación implicaba un grave risco de degradación do material ou houbera unha perda de calidades estéticas que impedise unha correcta análise de lectura ou contemplación. O *Laboratorio de Restauración* equipado cos mínimos requisitos que garanten a súa posta en marcha ocupa un espazo físico importante distribuído nunha dobre altura para posibilitar o tratamento de obras de gran formato actuais ou futuras na colección.

Laboratorio de Restauración

Tendo en conta que as obras de arte son uns obxectos singulares e únicos que transmiten elementos sensoriais e formais inherentes á obra e propios do seu tempo e que ademais constitúen un documento sobre o que o tempo actuou ás veces de forma evidente e palpable, o debate de os límites de actuación en termos de restauración establécese na procura do equilibrio entre ese tempo transcorrido e a propia natureza e características da obra. Aínda que cando chegamos á arte contemporánea estas premisas sofren unha auténtica reformulación polo revolucionario e innovador das manifestacións artísticas actuais, tanto nas súas técnicas como nos seus conceptos, con respecto ás obras de arte tradicionais. A arte contemporánea abre novos desafíos e retos en temas de conservación e restauración potenciando o labor dos seus profesionais e o desenvolvemento pleno do taller de restauración nos museos de arte, de belas artes e de arte contemporánea. No caso do taller de restauración deste museo procurouse abarcar todas as modalidades a pesar de que unha soa restauradora resolve unha cada vez maior demanda de actuación, situación complexa que non por iso impediu facer fronte a numerosos retos e execucións.

A importancia que adquiriu o taller de restauración en consecuencia impulsou a colaboración con outras institucións e propiciou a asistencia en materia de restauración propiamente coa firma de convenios ou ben facilitando a asesoría en variadas cuestións.

A *Biblioteca* por outra banda, constitúe un espazo fundamental no museo como biblioteca especializada en temas de historia da arte, historia do patrimonio, museoloxía e museografía. Posúe uns fondos que superan actualmente os 15.000 volumes e un importante fondo de publicacións periódicas nacionais e internacionais, o que supón un instrumento fundamental para os traballos de investigación e documentación do propio museo. Desde o ano 1999 iníciase o intercambio con outras institucións e a partir do ano 2003 o número dos seus fondos incrementouse de forma notable.

O MUSEO E A SÚA DIVULGACIÓN: UNHA PROGRAMACIÓN EXTERNA IMPRESCINDIBLE.

DEPARTAMENTO DE EDUCACIÓN E ACCIÓN CULTURAL

Desde os anos 90 do pasado século XX os museos estiveron marcados polo recoñecemento do seu valor educativo. Paulatinamente os programas educativos e as actividades dirixidas ao público en idade escolar foron adquirindo protagonismo ata converterse actualmente nunha das tarefas primordiais e imprescindibles nos museos e nun tema de estudo e reflexión desde distintos profesionais da docencia así como daqueles que acometen as tarefas de conservación, estudo e divulgación do patrimonio.

Con todo, é a comezos do presente século cando se produce un aumento da demanda de visitantes que acoden aos museos xa con perfís e intereses moi diversos aos puramente educativos. Constátase pois que non só a experiencia de aprendizaxe senón que o interese polo goce e o deleite ou mesmo a procura de formación de identidade cultural ou persoal, abre novas vías de interpretación e de motivación ante os valores culturais que o museo posúe e que polo tanto trata de impulsar. A institución museística por outra banda busca incrementar tanto o número de visitantes como a súa variedade e diversidade. O Público convértese así en ocasións, nunha evaluativa medida de eficacia e eficiencia dos museos (a pesar do erróneo que pode supoñer para a institución

museística simplificar a súa actuación nestes termos) e en consecuencia transfórmase no principal axente motivador das actividades dos mesmos.

A pesar diso, é necesario recoñecer que os estudos específicos de público convertéronse nas últimas décadas nunha ferramenta de apoio indispensable para a nosa institución. Coñecer que público nos visita e en que medida logramos conseguir os obxectivos previstos de educación, de atracción e interese, de lecer, diversión e deleite, como experiencias máis participativas, que son tamén unha función do museo sen esquecer o principio de calidade e calidez que debe primar en todas e cada unha das actuacións, permitiunos desenvolver novos modelos de proceder. En base a estes datos o Museo de Belas Artes deseñou distintas medidas e actuacións:

- *Programas educativos.*

En 1997 créase o Departamento de Educación e Acción cultural do museo como vínculo entre as coleccións e o público buscando fortalecer o seu compromiso coa comunidade. O obxectivo perseguido desde entón foi dotar ao museo dunha oferta educativa estable dirixida ao colectivo escolar nos seus diferentes niveis educativos, desde infantil ata bacharelato, implicando ao profesorado e buscando o equilibrio entre ambos. O museo ofrece a posibilidade de incorporar á práctica docente as obras da súa colección coa finalidade de estimular o coñecemento da arte nas súas diferentes acepcións, conscientes do importante papel que esta adquire no desenvolvemento das persoas.

Segundo a idade e os obxectivos educativos perseguidos propón distintos percorridos complementados con talleres de gravado e debuxo, ademais de programas específicos nos que se fomenta a creatividade e mesmo a necesidade de conservar o noso patrimonio cultural. Esta serie de propostas foron recompiladas e publicadas baixo o título: "Propostas educativas do Museo de Belas Artes da Coruña" (2007), converténdose nunha ferramenta imprescindible para coñecer o potencial formativo e lúdico do mesmo.

- *Programas en relación á acción cultural.*

Ao longo destes anos puxéronse en marcha e consolidáronse diferentes programas que responden as necesidades e expectativas dos visitantes, cuxo aumento foi constante e paulatino. Con este fin establecéronse os mecanismos adecuados para coñecer o ámbito social e o público potencial sobre o que se proxecta o museo, analizar o seu perfil e definir prioridades e fins.

Actualmente tratamos de deseñar unha metodoloxía adecuada que nos permita aumentar a demanda e o grao de satisfacción con actuacións de calidade, suxestivas e atractivas, entre outras:

- programas específicos para familias co obxectivo de conxugar lecer e cultura.

- programas específicos para o público adulto coa inclusión de concertos, cursos, talleres artístico, conferencias, etc.

- programas para públicos cunhas características e necesidades propias tanto físicas, como psíquicas, sensoriais ou sociais.

- programas on-line.

Visitantes na exposición “Carlos de Haes no Museo del Prado”

AS EXPOSICIÓNS TEMPORAIS

As exposicións temporais constitúen no Museo de Belas Artes un núcleo fundamental de actividade e de comunicación co público. Desde a década dos noventa e ata a actualidade, este tipo de manifestación cultural gozou dunha importancia capital na historia do museo e nos últimos vinte anos indiscutiblemente xa que dispón dunha sala específica definida para tal fin e estruturada coas necesarias medidas de conservación e seguridade. O que nun principio se considerou un reto, foi paulatinamente adquirindo o seu propio dinamismo e un protagonismo indiscutible ata o punto de consolidar e de constituír un reclamo que proxecta e á vez demanda o seu propio ámbito social.

Moitos foron os temas que xustificaron os proxectos expositivos: achegas de investigadores, monográficas de autor, novas doazóns, coleccións doutras institucións, etc.

En todos eles estivo presente a procura do rigor científico e a calidade do proxecto expositivo e o seu atractivo baixo os parámetros museolóxicos e museográficos máis actuais. Combinamos aqueles proxectos de produción propia que permitiron visualizar proxectos de investigación do museo e proxectos doutros museos, institucións ou particulares que propiciaron o deleite dun patrimonio cultural de difícil acceso. Todas as exposicións acompañanse dun Catálogo identificativo no que se procurou facer patente a colaboración científica ademais do interese social e cultural.

Desde a primeira exposición de produción propia levada a cabo no ano 1997, *Speculum Humanae Vitae*, pasando polas de colaboración institucional e museística de renome como *De Van Goyen a Constable na colección Thyssen*, a outros proxectos propios como *A reina María Luisa de Orleáns* ou *A Coruña, a cidade na Arte* ou as serie monográficas de artistas como *Manuel Colmeiro*, *Antonio Tenreiro* ou *Felipe Criado*, a colaboracións internacionais como as realizadas coa Embaixada Alemá en España ou co Design Museum de Londres ou de Amsterdam ou o Museo de Oslo por citar algúns exemplos, ata a última celebrada o pasado ano 2015, *O Primeiro Picasso* inaugurada polas máis altas institucións do país cunhas cifras de visitantes que superaron todo prognóstico (máis de 60.000 visitantes en tres meses) o abanico foise ampliando e aumentando e confiamos que continúe no futuro xa que é onde o público de todo tipo e condición mostra unha mellor resposta a esta convocatoria.

O reto é precisamente entender cada proxecto como un proceso innovador e creativo.

MUSEO E COMUNICACIÓN

Desde o ano 2003 este Museo de Belas Artes propúxose o reto de lograr por medio do uso das actuais ferramentas de comunicación que as novas tecnoloxías posibilitan, aumentar o número de usuarios favorecendo o contacto e a comunicación con públicos diversos.

Así se creou a páxina web que, aínda que se renovou en 2006, hoxe xa é preciso modificar se pretendemos lograr unha información acorde coa realidade e actualidade. A través da web facilítase a información xeral do museo, das súas coleccións e do seu programa de actividades anuais. A posibilidade de reserva de visitas específicas e de descargar os programas educativos propostos facilitou un intercambio fluído e contínuo coa comunidade escolar e os seus profesionais.

Desde 2012 iniciouse a andaina a través das redes sociais coa apertura da páxina oficial de Facebook buscando a participación directa e desde abril de 2015 contamos cunha conta en Twitter para difusión do museo e das súas actividades. A última incorporación foi a realizada pola Biblioteca do museo en Pinterest coa información das publicacións e revistas especializadas.

So queda engadir, para finalizar esta pequena descrición de vinte anos transcorridos na vida do Museo de Belas Artes da Coruña, que a *Asociación de Amigos do Museo*, creada en 1991, serve como contrapunto e diálogo permanente entre o museo e a sociedade colaborando coas súas actuacións e fomentando a súa proxección social na divulgación e coñecemento do noso rico patrimonio cultural.